

УДК 541.128.13

Р.Д. Цибух, В.М. Жизневський, В.В. Кочубей, В.В. Гуменецький
 Національний університет “Львівська політехніка”,
 кафедра технології органічних продуктів

ТЕРМОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ FE-BI-MO ОКСИДНОГО КАТАЛІЗАТОРА ПРОЦЕСУ ОКИСЛЮВАЛЬНОГО ДЕГІДРУВАННЯ ЕТИЛБЕНЗОЛУ ДО СТИРОЛУ

© Цибух Р.Д., Жизневський В.М., Кочубей В.В., Гуменецький В.В., 2000

Застосовуючи термографічний метод аналізу, досліджено систему Fe-Bi-Mo-O_x з різним вмістом вісмуту та порівняно її каталітичні властивості з фазовим складом. Розраховано кінетичні параметри стадій формування фазового складу для серії досліджених каталізаторів та енергія активації термічних ефектів.

Thermogravimetric tests of Fe-Bi-Mo-O_x system with different content of bismuth have been accomplished. The catalytic activity of catalysts with a phase composition has been compared. For a series of investigated catalysts kinetic parameters of the stages of phase composition formation and activation energy of thermal effects were calculated.

Як показали наші попередні дослідження, система Fe-Bi-Mo-O_x має високі каталітичні властивості в реакції окислювального дегідрування етилбензолу до стиролу. У той самий час на думку авторів [1], підвищена каталітична активність і селективність цієї системи в реакції окислювального дегідрування пропілену зумовлена присутністю у складі каталізаторів із співвідношенням Fe:Bi:Mo – 1:3:2 і 1:1:1 потрібної сполуки Fe-Bi-Mo разом з декількома іншими фазами. Метою дослідження було встановлення фазового складу цієї системи і його залежності від вмісту вісмуту у каталізаторі.

Методика експериментів. Аналіз зразків здійснювався на дериватографі Q-1500 D системи Paulik [2], фірми MOM (Угорщина) при умовах: еталон – прожарений оксид алюмінію, швидкість нагрівання – 2,5°/хв, маса наважки – до 690 мг, шкала ТГ – до 1000 мг, шкала ТА – до 500°, чутливість за шкалою ДТА – 100 мкВ.

Для розрахунку кінетичних параметрів стадій використовувалась методика [3], яка базується на припущенні, що проходження процесів описується формальним кінетичним рівнянням:

$$\frac{d\alpha}{dt} = Z \exp(-E/RT)(1-\alpha)^n, \quad (1)$$

де α – степінь розкладу; Z – передекспоненційний множник; n – уявний порядок реакції; E – уявна енергія активації процесу; T – абсолютна температура; t – час.

Степінь розкладу α може бути подана у вигляді:

$$\alpha = \frac{W}{W_k}; \quad d\alpha = \frac{dW}{W_k},$$

де W – втрата маси при цій температурі T , мг; W_k – сумарна втрата маси в кінці реакції, мг.

Після перетворень, за методикою авторів [3], отримаємо рівняння:

$$\ln \frac{dW}{W_k dT} = \ln \frac{Z}{q} - \left(\frac{E}{RT} \right) + n \ln \left(1 - \frac{W}{W_k} \right), \quad (2)$$

де q – параметр, що характеризує зміну температури в часі згідно з виразом: $q = \frac{dT}{dt}$.

За експериментальними даними, отриманими з інтегральної термогравіметричної (ТГ) кривої, методом найменших квадратів за допомогою програми Matcad 6.0 на основі рівняння (2), розраховані кінетичні параметри для ряду каталізаторів (табл.1)

Таблиця 1

Каталітичні властивості та кінетичні параметри стадій формування фазового складу Fe-Bi-Mo системи з різним вмістом вісмуту

Каталізатор	$X_{сб}$, (%)	$S_{ст}$, (%)	№ стадії	E_a , кДж/моль	Z	n	k	$T_n - T_k$, °C
Fe ₂ Bi _{0,5} Mo ₂ O _x	100*	87.2*	II	150	$3.16 \cdot 10^{16}$	1.9	0.508	109-183
			III	52	$6.06 \cdot 10^3$	0.58	$2.5 \cdot 10^{-2}$	183-277
Fe ₂ Bi ₁ Mo ₂ O _x	99.8	89.3	II	133	$1.16 \cdot 10^{16}$	1.6	0.51	102-183
			III	53	$9.90 \cdot 10^3$	0.47	$2.8 \cdot 10^{-2}$	190-271
Fe ₂ Bi ₂ Mo ₂ O _x	61.8	98.6	II	126	$1.15 \cdot 10^{15}$	1.46	0.3	110-177
			III	59	$4.48 \cdot 10^4$	0.59	$\square\square\square\square 1$	182-270
Fe ₂ Bi ₃ Mo ₂ O _x	93.2	86.2	II	124	$5.76 \cdot 10^{14}$	1.26	0 ⁻²	104-180
			III	63	$2.56 \cdot 10^5$	0.82	0.13	180-270
							$5.9 \cdot 10^{-2}$	

Примітка: Каталітичні властивості досліджені в імпульсній установці при температурі 713 К і часі контакту 3.6 с; швидкість потоку – 0,56 см³/с; об'єм імпульсу – 5,5 см³; реакційна суміш – 5 мол. % етилбензолу у повітрі. $X_{сб}$ – конверсія етилбензолу, $S_{ст}$ – селективність за стиролом, * – каталітичні властивості, отримані при температурі 693 К, k – константа швидкості стадії, $T_n - T_k$ – відповідно температура початку і кінця термoeфекту стадії.

Енергія активації за кривою диференціально-термічного аналізу (ДТА) може бути розрахована за рівнянням [4]:

$$\ln \Delta t = c' - E / RT, \quad (3)$$

де Δt – зміна температури, °C, відповідає глибині піка ДТА при заданій температурі.

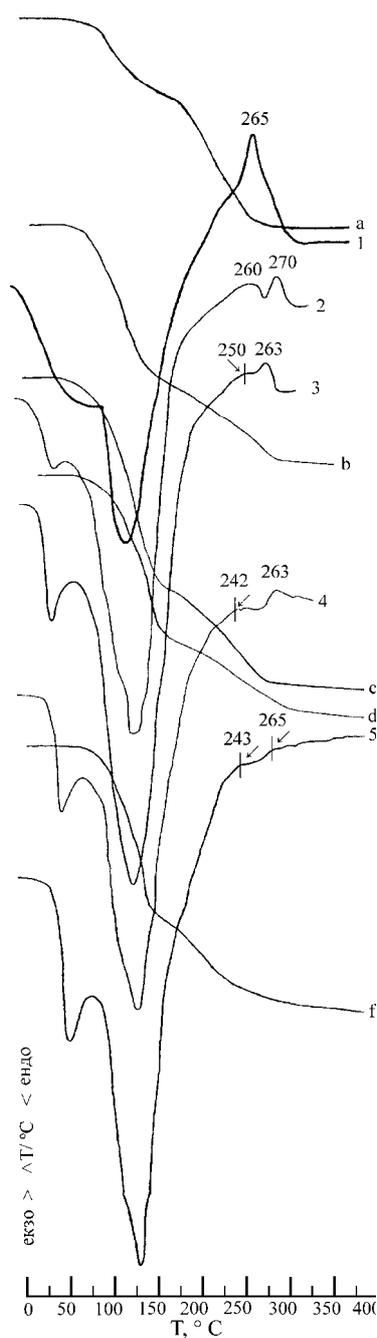
Значення енергії активації термічних ефектів для ряду досліджених каталізаторів подані у табл. 2.

Таблиця 2

Залежність енергії активації екзо ефектів у системі Fe-Bi-Mo-O_x від вмісту вісмуту

Каталізатор	E_a , кДж/моль		T_m , °C		$T_n - T_k$, °C	
	1-й пік	2-й пік	1-й пік	2-й пік	1-й пік	2-й пік
Bi ₃ Mo ₂ O _x	-	11	-	265	221-298	
Fe ₂ Bi _{0,5} Mo ₂ O _x	24	12	260	270	213-265	255-284
Fe ₂ Bi ₁ Mo ₂ O _x	14	19	250	263	202-253	247-283
Fe ₂ Bi ₂ Mo ₂ O _x	15	8	242	263	205-267	244-298
Fe ₂ Bi ₃ Mo ₂ O _x	9	5	243	265	227-287	247-335

Примітка: T_m - температура максимуму піка.

Криві ДТА (1–5) та ТГ (а–f)
для каталізаторів з різним
вмістом вісмуту: 1 –

- $\text{Bi}_3\text{Mo}_2\text{O}_x$,
- 2 – $\text{Bi}_{0,5}\text{Mo}_2\text{Fe}_2\text{O}_x$,
- 3 – $\text{Bi}_1\text{Mo}_2\text{Fe}_2\text{O}_x$,
- 4 – Bi-Mo-Fe-O .

каталізаторі. Відсутність сильного зміщення першого екзотермічного піка може бути непрямим свідченням того, що він є наслідком утворення самої потрібної сполуки. Про можливість приналежності першого екзотермічного піка до утворення потрібної сполуки може свідчити і майже однакова енергія активації для цього піка у каталізаторах складу

Обговорення результатів. Згідно з дериватограмами (рисунок) каталізатори складу $\text{Fe}_2\text{-Bi}_y\text{-Mo}_2\text{-O}_x$ з різним вмістом вісмуту мають два ендо- і два екзотермічних ефекти. Ендоефекти супроводжуються втратою маси і відносяться до процесів виділення кристалізаційної води і газоподібних продуктів, відповідно (II стадія) і (III стадія). Значення кінетичних закономірностей, знайдених для окремих стадій процесу, подано у табл. 1.

Як видно з рисунку (крива 1), у чистому вісмут-молібденовому каталізаторі проявляється екзоефект при 265°C , який можна віднести до утворення одного з відомих молібдатів вісмуту. На основі цього, екзоефект для серії трикомпонентних каталізаторів в інтервалі $263 - 270^\circ\text{C}$ можна віднести відповідно до реакцій утворення молібдату Bi^{3+} або обох молібдатів Bi^{3+} і Fe^{3+} , оскільки невідомий температурний інтервал утворення фази молібдату заліза. Нам здається найімовірнішим припустити, що екзоефект в інтервалі $242 - 260^\circ\text{C}$ можна віднести до реакції утворення потрібної сполуки, яка за проведеним нами рентгенографічним аналізом (неопубліковані дані) для цієї серії каталізаторів дійсно утворюється, що підтверджується наявністю найбільш характерних відбивань з $d = 1.96, 1.88, 1.86$, які автори [5] відносять до невідомої раніше потрібної сполуки Fe-Bi-Mo . У той самий час цей екзоефект може належати фазі молібдату заліза (потрібні подальші дослідження, оскільки у цій роботі процес утворення цієї фази не досліджувався).

Як видно з рисунка при збільшенні вмісту вісмуту в каталізаторі величина як першого, так і другого екзотермічних піків зменшується. Це свідчить про те, що кількість молібдатів вісмуту і заліза, а також потрібної сполуки при переході до вищих концентрацій вісмуту у каталізаторі зменшується. Спостерігається незначне зміщення температурного інтервалу початку і кінця другого екзотермічного піка у бік вищих температур, а температурний інтервал початку і кінця першого екзотермічного піка майже не змінюється зі збільшенням концентрації вісмуту у каталізаторі. Це свідчить про те, що теплоємність фази у другому піці змінюється із збільшенням концентрації вісмуту і, можливо, це можна пояснити утворенням більшої кількості одного з молібдатів із зростанням вмісту вісмуту у

$\text{Fe}_2\text{Vi}_1\text{Mo}_2\text{O}_x$ і $\text{Fe}_2\text{Vi}_2\text{Mo}_2\text{O}_x$, відповідно 14 і 15 кДж/моль, причому згідно з дослідженнями авторів [5], в останньому катализаторі утворюється тільки потрібна сполука. За нашими попередніми дослідженнями катализатори складу $\text{Fe}_2\text{Vi}_{0,5}\text{Mo}_2\text{O}_x$ і $\text{Fe}_2\text{Vi}_1\text{Mo}_2\text{O}_x$ проявляють найбільшу активність і селективність в реакції окислювального дегідрування етилбензолу до стирулу (табл. 1). Оскільки величина 1-го піка, температура максимуму і його енергія активації зростають (табл. 2) із зменшенням вмісту вісмуту, то очевидно мала концентрація вісмуту при формуванні фазового складу катализаторів сприяє утворенню потрібної сполуки або її сумішей з молібдатами у термодинамічно несприятливому стані (наприклад, будова кристалічної ґратки), для якого і потрібна додаткова енергія. Саме ці сполуки можуть бути відповідальними за високу каталітичну активність і селективність катализаторів з малим вмістом вісмуту.

1. Trifiro F., Notarbartolo S., Pasquon L., *Catalysis J.* **22**, 324 (1971). 2. F. Paulik, G. Paulik, L. Erdey, *Z. Analyt. Ch.*, **160**, 242(1958). 3. Лункис А.Л., Квиклис А.В., Лункис А.М., Мачюлис А.Н. *Расчет кинетических параметров термической деструкции полимеров. Высокомолекулярные соединения. Т. 8А, Вып. 2.* (1976). 4. Coats A.W., Redfern G.P. *Nature*, **4**, **201**, 68 (1964). 5. Lojacono M., Notermann T., Keulks G.W., *Catalysis J.* **40**, 19 (1975).

УДК 678.747

Б.О. Дзіняк, Г.Я. Магорівська, Р.О. Субтельний, О.С. Іванців
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра технології органічних продуктів

СИНТЕЗ НАФТОПОЛІМЕРНИХ СМОЛ З ВИКОРИСТАННЯМ КРЕМНІЙВМІСНОГО ПЕРОКСИДУ

© Дзіняк Б.О., Магорівська Г.Я., Субтельний Р.О., Іванців О.С., 2000

Одержанно нафтополімерні смоли (НПС) методом ініційованої олігомеризації фракції C_9 . Використано новий ефективний ініціатор – три-(*трет*-бутилперокси-метиленокси)вінілсилан. Досліджено основні закономірності процесу олігомеризації.

The aim of the work is obtaining aromatic petroleum resins (APR) by methods of initiated oligomerization on the base C_9 fraction. The new effective initiator of process – three-(*tert*-butylperoxyetylenoxy)vinilsilane have been used. The major features of the process have been investigated.

Нафтополімерні смоли (НПС), які одержують з побічних продуктів нафтопереробки, знайшли широке застосування у різних галузях промисловості як замітники продуктів природного походження: рослинних олій, альбуміну, каніфолі, а також для зменшення витрат дефіцитних інден-кумаринових, фенол-формальдегідних та інших смол.

Вихідна сировина для синтезу НПС – вуглеводневі фракції рідких продуктів піролізу (РПП), які є складною сумішшю різноманітних вуглеводнів: ароматичних (бензол, нафталін, флуорен та ін.), ациклічних та аліциклічних дієнів (ізопрен, циклопентадієн, піперилен тощо), олефінів, вінілароматичних вуглеводнів (стирол, вінілтолуоли), які відрізняються будовою та реакційною здатністю. У результаті співолігомеризації ненасичених сполук вихідної сировини одержують НПС [1].